

Dr VESNA ĐIKANOVIĆ, naučni saradnik

Institut za noviju istoriju Srbije

Beograd, Republika Srbija

vesnad286@gmail.com

UDK 94:327(497.1:73)"1942"

321.61:929 Карађорђевић П. II(71+73)"1942"

314.151.3-054.72(=163.3/.6)"1942"

originalan naučni rad / original scientific paper

primljeno / received: 11. 5. 2021.

prihvaćeno / accepted: 24. 11. 2021.

<https://doi.org/10.29362/ist20veka.2022.1.dji.89-106>

SUSRET SA KRALJEM – POSETA KRALJA PETRA II KARAĐORĐEVIĆA SEVERNOJ AMERICI I JUGOSLOVENSKI ISELJENICI

APSTRAKT: *Godine Drugog svetskog rata stavile su odnos jugoslovenske države i iseljenika u Americi u novi kontekst. Nasleđene suprotnosti, novi izazovi nastali kao posledica vesti koje su stizale iz okupirane Jugoslavije, delovanje jugoslovenskih političara u emigraciji, ispunjavali su i uticali na odnose unutar iseljeničke zajednice, kao i na odnos različitih iseljeničkih grupa prema jugoslovenskoj vladi i jugoslovenskoj državi. Poseta kralja Petra II Karađorđevića Severnoj Americi 1942. godine, prevashodno organizovana u pravcu jačanja savezništva sa SAD i otvaranja prostora za nove oblike saradnje, uključivala je i susrete sa iseljeničkom zajednicom u cilju prevazilaženja ovih podela ali i obezbeđivanja njihove podrške ratnim naporima stare domovine. Postavljeni ciljevi, tok kao i konačni ishodi i rezultati posete kralja Petra II u kontekstu odnosa sa iseljeničkom zajednicom u Severnoj Americi predmet su analize ovog rada.*

KLJUČNE REČI: kralj Petar II Karađorđević, jugoslovenski iseljenici, Sjedinjene Američke Države, Kanada, jugoslovenska država

U prvim danima egzila nakon napada nacističke Nemačke i poraza u kratkom Aprilskom ratu, u redovima jugoslovenske vlade u emigraciji Sjedinjene Američke Države su, pored Velike Britanije i Sovjetskog Saveza, prepoznate kao vodeći vojni i politički faktor kako u godinama rata tako i u vremenu posleratnih rasplesa. Stoga je istaknuta potreba za postizanjem bliske saradnje i jačanja veza na različitim nivoima između dva politička subjekta.¹ Potvrda savezništva i podrške američke strane jugoslovenskoj državi trebalo je, između ostalog, da bude akcentovana i kroz susret jugoslovenskog kralja i američkog predsednika neposredno nakon vojnog sloma jugoslovenske države. Stoga, već u leto 1941. godine planirana je poseta kralja Petra II Americi. Međutim, nepo-

¹ Komnen Pijevac i Dušan Jončić, prir., *Zapisnici sa sednica Ministarskog saveta Kraljevine Jugoslavije 1941–1945* (Beograd: Službeni list SCG, Arhiv Srbije i Crne Gore, 2004), 20–40.

voljne međunarodne okolnosti, bezbednosni izazovi, potreba političkog i strateškog konsolidovanja u redovima jugoslovenske vlade u emigraciji, učinili su da ovi planovi budu privremeno napušteni a planirani susret odložen.²

Konačno, nakon pažljivih i nadasve tajnih priprema³ do realizacije dugo očekivane posete došlo je krajem juna 1942. godine. Uprkos izjavi jugoslovenskog ministra spoljnih poslova Momčila Ninčića da ovaj put ima „više manifestativni karakter“ koji je „potreban i neophodan“ zbog ostvarenja ličnog kontakta kralja i predsednika Ruzvelta kao i kontakta sa jugoslovenskim predstavnicima u SAD i Kanadi, bilo je jasno da su razlozi dublji i složeniji.⁴ Dobijanje podrške SAD za jugoslovensku stvar kao i ukazivanje da jugoslovenska vlada nije potpuno zavisna od Engleske bili su, kako navodi Slobodan Jovanović, razlozi zbog kojih je Momčilo Ninčić radio na realizaciji ove posete.⁵ Poseta je u prvom redu organizovana u cilju dobijanja vojne, humanitarne i, konačno, političke podrške. Takođe, bio je to još jedan korak u pravcu jačanja veze jugoslovenske vlade i američke administracije.

Jugoslovenska delegacija boravila je u Severnoj Americi nešto duže od mesec dana, od 21. juna do 29. jula 1942. godine. Zvanični deo posete Sjedinjenim Državama i Kanadi trajao je dve nedelje, od 24. juna do 13. jula i bio je ispunjen nizom službenih aktivnosti.⁶ U Sjedinjenim Državama kralj se susreo sa američkim predsednikom Ruzveltom i predstavnicima američke administracije i tom prilikom pokrenuta su pitanja obezbeđivanja američke podrške vojnim naporima jugoslovenske vlade, obuke jugoslovenskih pilota u Americi i pružanja po-

² Kako navodi Lorejn Liz, američki predsednik Frenklin Delano Ruzvelt je izrazio bojazan da bi kralj mogao da bude meta Hrvata kao i da bi obezbeđivanje sigurnosti za jugoslovenskog kralja predstavljalo izazov, zaključivši da bi bila greška da se poseta realizuje tog leta. Lorraine M. Lees, *Yugoslav-Americans and National Security during World War II* (Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 2007), 79. Kosta St. Pavlović ukazuje da je kralj Petar II nameru o poseti SAD izneo britanskom kralju Džordžu, ali ga je on odvratio od te zamisli argumentima da bi bilo neumesno da napusti Englesku kao i da je let preko Atlantika suviše rizičan. K. St. Pavlowitch, „The Foreign Office, King Peter and His Official Visit to Washington”, *East European Quarterly*, vol. XVI, no 4, (January 1982), 454.

³ Arhiv Jugoslavije (AJ), fond 371, Kraljevsko poslanstvo u Vašingtonu, fascikla 6, Minutes of the conversation between mr. Summerlin and Yugoslav Minister, April 27, 1942, at 3:45 p. m. Kako su iz jugoslovenskog poslanstva u Otavi naveli: „Zbog bezbednosti puta dan dolaska držaće se u najstrožoj tajnosti.“ AJ, fond 439, Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Kanadi – Otava, fascikla 1, str. pov. br. 42, 1. jun 1942.

⁴ *Zapisi*, Sednica Ministarskog saveta od 13. juna 1942, 103.

⁵ Slobodan Jovanović, *Zapisi o problemima i ljudima: 1941–1944* (London: Udruženje srpskih pisaca i umetnika u inostranstvu, 1976), 77. Prema L. Liz, bio je to način slabljenja britanskog uticaja i pokušaj dobijanja pomoći za četničke snage. L. M. Lees, *op. cit.*, 79.

⁶ Jugoslovenska delegacija, koju su osim ministra Ninčića činili ministar Dvora Radoje Knežević i major Svetislav Vohoska, doputovala je u SAD 21. juna 1942. U periodu od 21. do 24. juna kralj je boravio inkognito u Hot Springsu (Va). (AJ, 371-6-536, Referat o poseti kralja Petra II Severnoj Americi od 21. juna do 13. jula 1942, bez potpisa, bez datuma; AJ, 439-3, Pov. 180/42, Generalni konzul u Montrealu V. Vukmirović za Kraljevsko poslanstvo u Otavi, 21. jun 1942). Zvanični deo posete započeo je 24. juna prijemom u Beloj kući. Od 10. do 12. jula kralj je sa prатnjom boravio u zvaničnoj poseti Kanadi. AJ, 371-6, The Visit to the United States and Canada of His Majesty Peter II, King of Yugoslavia June – July 1942.

moći pokretu otpora pod komandom generala Dragoljuba Mihailovića.⁷ U Kanadi su tokom trodnevnog boravka, od 10. do 12. jula, organizovani susreti sa kanadskim premijerom i drugim zvaničnicima.⁸ Jugoslovenski monarh je u Severnoj Americi dočekan sa izuzetnim uvažavanjem, o čemu su svedočili susreti sa političkim vrhom dve zemlje ali i način na koji je primljen u predstavničkim telima američkih demokratija. U američkom Kongresu govor Petra II ispraćen je aplauzima i glasnim povicima odobravanja.⁹ U Otavi, prilikom posete kanadskom parlamentu, kralj je pozdravljen aplauzima parlamentaraca.¹⁰

Boravak Petra II u Severnoj Americi bio je ispunjen i sadržajima manje formalne prirode. Organizovani su susreti sa organizacijama i pojedincima koji su pružali podršku ratnim naporima jugoslovenske vlade. Kralj se, između ostalog, susreo sa predstavnicima organizacije Američkih prijatelja Jugoslavije (American Friends of Yugoslavia), odnosno, u Kanadi sa društvom Kanadskih prijatelja Jugoslavije (Canadian Friends of Yugoslavia).¹¹ Kralj je posetio i Američki crveni krst radi iznalaženja načina za povećanje humanitarnih isporuka.¹² Pozitivne komentare u američkoj javnosti izazvali su susreti sa ranjenim američkim pilotima kao i polaganje venaca na grob neznanog junaka u Arlingtonu.¹³ Organizovan je obilazak niza vojnih objekata u SAD i Kanadi.¹⁴ Takođe, snaga američkog saveznika naglašena je posetama učinjenim fabrikama i industrijskim postrojenjima poput fabrika Ford i Dženeral motors.¹⁵ Organizovane su

⁷ Константин Фотић, *Рат који смо изгубили. Трагедија Југославије и погрешка Запада*, мемоари (Београд: Вајат, 1995), 136–137; Коста Николић, *Савезници, четници и партизани у Другом светском рату* (Београд: Catena Mundi, 2018), 115–119.

⁸ AJ, fond 103, Emigrantska vlada, fascikla 117, Specijalni telegrafski izveštaji. Boravak Nj. V. Kralja u Kanadi, 11. jul 1942.

⁹ Милош Трифунковић, *Емигрантске успомене* (Земун: ЗИПС, 1998), 143.

¹⁰ AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji. Boravak Nj. V. Kralja u Kanadi, 11. jul 1942.

¹¹ AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, 29. jun 1942; AJ, 371-6-536, Referat o poseti kralja Petra II Severnoj Americi od 21. juna do 13. jula 1942, bez potpisa, bez datuma. Predsedniku Kanadskih prijatelja Jugoslavije V. M. Briksu dodeljen je Orden Sv. Save prvog reda. AJ, 103-15, Pov. 175/42, Generalni konzul u Montrealu V. Vukmirović za ministra Momčila Ninčića, 18. jun 1942.

¹² AJ, 371-6, Pitanja o kojima treba razgovarati prilikom posete Nj. V. Kralja SAD; AJ, 103-62, CR. Br. 647, Predmet: Poseta Nj. V. Kralja Američkom Crvenom Krstu, 30. jun 1942.

¹³ Poseta ranjenim pilotima učesnicima bombardovanja Tokija, kako je zaključeno, „učinila je veliki utisak na široku američku javnost.“ AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, 29. jun 1942; AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Komentari štampe, Njujork, 27. jun 1942.

¹⁴ Jugoslovenski kralj je posetio pomorsku akademiju u Anapolisu, pomorsku bazu u Norfolku i vojnu akademiju Vest point. AJ, 371-6-536, Referat o poseti kralja Petra II Severnoj Americi od 21. juna do 13. jula 1942, bez potpisa, bez datuma. U Kanadi kralj je obišao glavni centar za artiljerijski trening u Petavavi (Petawawa), posetio je *Uplands airtraining camp* gde se prema rečima poslanika Izidora Cankara nalazio jedan od najvećih aerodroma na kojem su se vršile ratne pripreme. AJ, 439-3, A. Br. 131/42, Poslanik Izidor Cankar za Jugoslovensku vladu u Londonu, 11. jul 1942.

¹⁵ Radilo se o fabrikama koje su svoje kapacitete stavile u službu vojnih potreba Sjedinjenih Država. AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, 2. jul 1942. Petar II je takođe posetio fabriku bombardera Curtis Wright i fabriku Bell Aviation Plant. AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Boravak Nj. V. Kralja u Americi, 4. jul 1942.

i manje formalne aktivnosti kao poseta Nijagarinim vodopadima, vožnja njujorškim metroom ili prisustvo bejzbol utakmici na Jenki stadionu u Njujorku.¹⁶

Sa iseljenicima

Prilikom planiranja posete kralja Petra II Americi, u krugovima jugoslovenskih diplomata mogla se čuti konstatacija da će „poseta... svakako biti najbolje primljena i od strane američke javnosti i naših iseljenika“.¹⁷ Pokazalo se da se radilo o ispravnom opažanju. Utisak koji je jugoslovenski kralj ostavio na američku javnost bio je više nego povoljan. Već u prvoj nedelji posete, poslanik Konstantin Fotić je zaključio: „Dejstvo posete u američkoj javnosti i publici izvanredno“,¹⁸ dok je *Vašington post* (Washington Post) pisao: „Vašington mu je dao svoje srce“.¹⁹ Mladost kralja koja je budila empatiju, odlično poznavanje engleskog jezika, spremnost na saradnju sa predstavnicima američke štampe, izraženo poštovanje prema američkim institucijama i istoriji, kao i iskazani pijetet prema američkim žrtvama u ratu učinili su da poseta Petra II zauzme zapaženo mesto u američkoj i kanadskoj štampi i nadasve ima pozitivnu konotaciju u američkoj javnosti.²⁰

Slično raspoloženje, ono javno izraženo, vladalo je i u redovima jugoslovenskih iseljenika u SAD i Kanadi. Telegrami sa pozdravima i željama za uspešan boravak pristizali su neposredno po kraljevom dolasku u Ameriku.²¹ Kralj je prepoznat, prema rečima violiniste Zlatka Balokovića, kao „simbol odlučnosti svih Jugoslovena da se bore na strani Amerike i ostalih naroda koji se bore za slobodu i pravdu do sloma neprijatelja čovečanstva...“.²² S obzirom na to da je kraljeva poseta, pored agende usmerene ka zvaničnoj Americi i Kanadi, uključivala i aktivnosti koje su se odnosile na jugoslovensku iseljeničku

¹⁶ AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Boravak Nj. V. Kralja u Americi, 11. jul 1942. Detaljan opis posete kralja Petra II Severnoj Americi videti u: *Unconquerable: A review of the historic visit to the United States and Canada which was made during June and July, 1942, by His Majesty Peter II King of Yugoslavia*, printed in U.S.A., December 1942.

¹⁷ AJ, 439-1, Str. pov. br. 42, 1. jun 1942.

¹⁸ AJ, 103-62, Pov. br. 563, Poslanik K. Fotić za Predsednika Ministarskog saveta, šifrovani telegram iz Vašingtona, 29. jun 1942.

¹⁹ AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Nove audijencije kod Nj. V. Kralja, 29. jun 1942.

²⁰ AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Komentari štampe, Njujork, 27. jun 1942; AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Boravak Nj. V. Kralja u Kanadi, 11. jul 1942; AJ, fond 83, Sava N. Kosanović, fascikla 18, Says Yugoslavian Army Will Continue Hitting, The Evening Citizen, 11. jul 1942; AJ, 439-3, Bogdan Radica za Information department Yugoslav government, London, bez datuma.

²¹ AJ, 371-55-566, Telegram Hrvatskog pevačkog društva „Zora“ iz Čikaga, 23. jun 1942; AJ, 371-55-576, Telegram Srpskog pevačkog društva „Branko Radičević“, 25. jun 1942. Telegramе pozdrava u prvim danima boravka kralja Petra II u Americi uputili su, između ostalog, Meri Priland u ime Slovenačkog ženskog saveza (AJ, 371-55-565), Mihailo Dučić ispred Srpske narodne obnove (AJ, 371-55-607), društvo dr Vlada Maček iz Čikaga (AJ, 371-55-596), odseci Hrvatske bratske zajednice (AJ, 371-55-597), Hrvatsko-američki nacionalni savez (AJ, 371-55-601), pojedinci poput Joze Tomaševića (AJ, 371-55-579).

²² Telegram je upućen u ime Američko slovenskog kongresa. AJ, 371-55-580, Telegram Zlatka Balokovića kralju Petru II, 22. jun 1942.

zajednicu u Severnoj Americi, primarno onu u Sjedinjenim Državama, ovo su bile ohrabrujuće poruke. Od iseljenika u Americi očekivala se podrška politici jugoslovenske vlade i materijalna pomoć, a od jugoslovenskih državljana i vojni angažman u jedinicama jugoslovenske vojske u emigraciji.²³

Pored ovih, može se reći, konstanti u očekivanjima jugoslovenske vlade, uočeni su i novi izazovi nastali kao posledica izmenjenih i pogoršanih odnosa unutar iseljeničke zajednice u Americi. Politička razmimoilaženja koja su pratila javni život iseljenika u decenijama pre početka Drugog svetskog rata dosegla su razmere otvorenog neprijateljstva i sukoba, u prvom redu između Srba i Hrvata, kao posledice dešavanja u staroj domovini i vesti o stradanjima srpskog naroda na tlu Nezavisne Države Hrvatske. Prema Konstantinu Fotiću: „Odnosi između američkih potomaka ova dva naroda koji nikad nisu bili prisni, pogoršavali su se i postajali bezmalo neprijateljski.“²⁴ Stoga je jedan od ciljeva posete kralja Petra II bio i pokušaj prevazilaženja podela među iseljenicima.²⁵

Po dolasku Petra II u Ameriku ništa prirodnije nije bilo nego organizovanje susreta jugoslovenskog kralja i iseljenih sunarodnika. Prvi put su jugoslovenski iseljenici dobili priliku da vide kralja Jugoslavije na tlu nove američke domovine. Ipak, i pre njegovog dolaska bilo je jasno da ovaj segment posete nosi određenu političku težinu i predstavlja osetljivo mesto javnog angažovanja, posebno u kontekstu već prisutnih razmimoilaženja i podela sa jasnim nacionalnim obeležjem. I pre same posete pojedini jugoslovenski političari problematizovali su način njenog organizovanja. Pitanja nacionalnog sastava kraljeve delegacije, odnosno brojčane zastupljenosti predstavnika tri naroda, obeležila su deo diskusije na sednicama Ministarskog saveta.²⁶ Ove primedbe, istina, nisu bile direktno ve-

²³ Tokom boravka u Americi otvoreno je pitanje potencijalne mobilizacije jugoslovenskih iseljenika za potrebe jugoslovenskih oružanih snaga u inostranstvu. Ruzvelt je zaključio da su svi američki građani dužni da služe u američkoj vojsci, ali je izrazio spremnost da američke trupe koje bi bile u kontaktu sa jugoslovenskim budu sastavljene od Amerikanaca jugoslovenskog porekla. Peter II Karađorđević, *A King's Heritage: King Peter II of Yugoslavia* (New York: G. P. Putnam's Sons, 1954), 111. O pokušajima regrutacije iseljenika u Severnoj Americi videti: Veselin Đuretić, *Vlada na bespuću. Internacionalizacija jugoslovenskih protivrječnosti 1941–1944* (Beograd: Narodna knjiga, 1983), 38–56; Весна Ђикановић, „Југословенска војна мисија у Канади (1942–1943) – искуство једног неуспеха“, *Војноисторијски гласник*, бр. 1, (2018), 125–159.

²⁴ К. Фотић, *н. д.*, 101.

²⁵ J. Banjanin je tokom rasprave o kraljevoj poseti Americi zaključio „da bi trebalo prethodno imati što jaču garanciju, da će Visoka poseta imati među našim iseljenicima bar taj uspeh, da se ubuduće isključe svake pojave nesloge i međusobne svađe o najosnovnijim državnim pitanjima“. (*Zapisnici*, 103). Slična očekivanja mogla su se čuti i u redovima samih iseljenika. *Kanadske novosti*, kao glasilo Hrvatske seljačke stranke (HSS) u Kanadi, iz ugla hrvatske percepcije stanja u iseljeništvu pisale su: „Od dolaska Kralja treba očekivati još jednu stvar. On može pomoći da se mnoge stvari među američkim i kanadskim Srbima isprave, a u prvom redu da On utiče na stižavanje duhova i stvaranje boljih odnosa između Srba i Hrvata... Kraljev autoritet treba upotrebiti da se učini kraj razornim akcijama među Srbima.“ (AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Naša iseljenička štampa o poseti Nj. V. Kralja Americi). S druge strane u britanskim političkim krugovima postojala je sumnja u sposobnost kralja da odgovori ovom zadatku (K. St. Pavlowitch, *op. cit.*, 455).

²⁶ Juraj Šutej je izneo zamerke u pogledu nacionalnog sastava pratnje u koju je uključeno četvoro Srba. Miha Krek je izrazio žaljenje što u pratnji nema Slovenaca s obzirom na brojnost slovenačkih iseljenika u Americi. Srđan Budisavljević je predložio da u pratnji budu i predstavnici

zane za samu iseljeničku populaciju ali su ukazivale na raspoloženje i percepcije političkih aktera unutar jugoslovenske vlade u emigraciji. Sasvim konkretno, na potrebu očuvanja nacionalne ravnoteže tokom realizacije planiranih sadržaja na tlu Amerike ukazivao je ministar spoljnih poslova Momčilo Ninčić u uputstvu poslaniku Fotiću. Trebalo je izbeći „srpski karakter“ posete, odnosno kraljev put „treba da bude manifestacija solidarnosti Jugoslavije i solidarnosti Srba, Hrvata i Slovenaca“. Drugačiji karakter „ne bi odgovarao politici Vlade, i mogao bi izazvati apstinenciju a možda i republikanske manifestacije kod Hrvata i Slovenaca“.²⁷ I sam poslanik je izrazio izvestan oprez u pogledu mogućih reakcija jugoslovenskih iseljenika. Međutim, strahovi jugoslovenskog diplomate sa decenijskim iskustvom službovanja u Americi išli su u sasvim drugom pravcu. Konstantin Fotić je upozorio na moguće delovanje tzv. neprijateljske emigracije u prvom redu na domobrane, makedonstvujušće i „separatiste“.²⁸ Strahovalo se od mogućeg javnog istupa komunista, republikanaca i separatista i njihovog oglašavanja putem rezolucija i peticija. Stoga je data instrukcija da „naš svet treba upućivati da izraze patriotizma i odanosti upućuje preko svojih saveza i onih delegacija koje će Nj. V. Kralj primiti“.²⁹ Poslanik je predložio da isključivo predstavnici iseljeničkih organizacija mogu stupiti u kontakt sa kraljem Petrom II kako bi se izbegle samostalne inicijative pojedinaca.³⁰ Svakako da je oprez jugoslovenskog poslanika proizilazio iz dotadašnjeg iskustva rada u Americi i uvida u raspoloženje pojedinih iseljenika sa jasnom političkom agendom. Međutim, bio je to i način ostvarenja punog nadzora nad kontaktima vladara sa iseljenim sunarodnicima.

Na prvi pogled izgledalo je da su izražena strahovanja poslanika neosnovana. Ton dobrodošlice primetan u telegramima iseljenika upućenih mladom kralju pratilo je i pisanje iseljeničke štampe. Tako, u uvodniku slovenačkog lista *Enakopravnost* istaknuto je sledeće: „Kao simboličnog i vidljivog predstavnika zemlje koja se oduprla osovini i stala u red sa ostalim slobodnim narodima, pozdravljamo kraljev dolazak u ovu veliku slobodnu demokratsku zemlju. Pozdravljamo ga u demokratskom duhu“.³¹ Izrečena konstatacija je na izvestan način sublimirala odnos koji je jugoslovenska iseljenička zajednica u Americi imala prema poseti jugoslovenskog monarha. Uprkos činjenici da deo iseljeničtva u Americi nije pokazivao previše naklonosti prema jugoslovenskoj državi i

Hrvata i Slovenaca. M. Ninčić je prihvatio predlog Jurja Krnjevića da se pratnji jugoslovenskog kralja priključi Ilija Jukić. *Zapisi*, 103–104.

²⁷ Bogdan Krizman, *prir.*, *Jugoslovenske vlade u izbeglištvu 1941–1943. Dokumenti* (Beograd: Arhiv Jugoslavije, Zagreb: Globus, 1981) dok. 161, Momčilo Ninčić za Konstantina Fotića, 5. jun 1942, 315; Dragovan Šepić, *Vlada Ivana Šubašića* (Zagreb: Globus, 1983), 68.

²⁸ Od jugoslovenskih konzula očekivalo se da sarađuju sa američkim vlastima posebno u sferi razmene informacija o „sumnjivim iseljenicima“ i njihovom mogućem dolasku iz Kanade, Južne Amerike i drugih država. Trebalo je obratiti pažnju i na predstavnike drugih naroda za koje se sumnjalo da su agenti neprijateljskih država. AJ, 439-1, Str. pov. br. 42, 1. jun 1942.

²⁹ AJ, 439-1, Str. pov. br. 42, 1. jun 1942.

³⁰ K. Fotić je u telegramu naveo „da bi bilo najbolje ograničiti na prijem delegacija pojedinih organizacija u samom Washingtonu“. AJ, 371-6, Pov. br. 318, K. Fotić lično za ministra, Šifrovani telegram, 20. april 1942.

³¹ AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, 28. jun 1942.

jugoslovenskim vlastima u međuratnom periodu, ova promena u raspoloženju nije iznenađivala.³² Godine Drugog svetskog rata, naime, učinile su da se izvesne percepcije promene. Opredeljenje iskazano 27. marta 1941, zatim i kontinuitet otpora svrstavali su Jugoslaviju u red država koje pružaju aktivan doprinos ratnim naporima saveznika. Stoga je kralj Petar II dolazio u Ameriku kao predstavnik jedne savezničke zemlje koja je budila isključivo osećaje simpatija i reči dobrodošlice i prema kome je američki predsednik pokazivao izuzetnu srdačnost i bliskost.³³ To ipak nije značilo da su glasovi nezadovoljstva potpuno utihnuli. Već prvi susret mladog kralja sa iseljenicima ukazao je na svu složenost prilika koje su vladale ne samo unutar iseljeničke zajednice već i unutar mreže političkih predstavnika jugoslovenske države u Americi.³⁴

Osetljivost koja je prvenstveno dobijala nacionalno obeležje dosegla je takve razmere da su se svaka reč, svaki gest, susret i postupak u tom kontekstu merili i premeravali. Primarno mesto u organizovanju susreta iseljenika i kralja zauzeo je očekivano jugoslovenski poslanik u Vašingtonu Konstantin Fotić. Prvi zvaničan susret delegacije iseljeničkih organizacija i kralja odigrao se u Vašingtonu 26. juna u privremenoj rezidenciji jugoslovenskog kralja, Bler haus (Blair House).³⁵ I pre zvaničnog susreta došlo je do propusta koji je u atmosferi narušenih međunacionalnih odnosa poprimio obrise smišljene sabotaze. Prema planu posete, naime, jugoslovenskog kralja trebalo je da pozdrave izaslanici najvećih iseljeničkih organizacija tri naroda. Poziv je u skladu sa tim upućen vodećim potpornim društvima uključujući i najveću hrvatsku organizaciju, Hrvatsku bratsku zajednicu (HBZ). Međutim, u pozivu koji je HBZ-u uputio K. Fotić naveden je pogrešan datum susreta.³⁶ Mada je ova greška ispravljena dan pre predviđenog susreta, do dolaska hrvatskih predstavnika nije došlo.³⁷ Ban Ivan Šubašić dao je svoje tuma-

³² O nekim aspektima raspoloženja iseljenika u međuratnom periodu videti: Ivan Čizmić, *Povijest Hrvatske bratske zajednice 1894–1994* (Zagreb: Golden Market, 1994), 168–171, 265–272; Jure Prpić, *Hrvati u Americi (njihova povijest i doprinos Americi i Hrvatskoj)* (Njujork: Hrvatska matična iseljenika, 2000), 194–195, 210–219; Ulf Brunnbauer, *Globalizing Southeastern Europe. Emigrants, America, and the State since the Late Nineteenth Century* (Lanham: Lexington Books, 2016); Mr Vesna Đikanović, „Iseljenici u Severnoj Americi i jugoslovenska država 1918–1945“ (doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za istoriju, 2016).

³³ К. Фотић, и. д., 135; AJ, 103-62, Pov. br. 563, Poslanik K. Fotić za Predsednika Ministarskog saveta, šifrovani telegram iz Vašingtona 29. jun 1942. U slovenačkom listu *Ameriška Domovina* kralj je pozdravljen kao gost Amerike „koja ga je primila isto onako gostoljubivo kao i nas...“. AJ, 103-117, Naša iseljenička štampa o poseti kralja, 28. jun 1942. *Slobodna reč*, list srpskih komunisti, pisala je: „Američki Srbi kao i drugi američki Jugosloveni pozdravili su dolazak Kralja Jugoslavije, jer On predstavlja ne samo jednu savezničku vladu, nego i naš stari zavičaj“. AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Naša iseljenička štampa o poseti Nj. V. Kralja Americi.

³⁴ Pored jugoslovenskih diplomatskih predstavnika u Severnoj Americi, u SAD su se nalazili i predstavnici vladine misije koju su činili, između ostalih, ban Ivan Šubašić, Sava N. Kosanović, Boža Marković, Franc Snaj.

³⁵ AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Nj. V. Kralj primio je izaslanstva naših iseljenika, 29. jun 1942.

³⁶ U pismu se kao vreme susreta navodi petak 27. jun umesto 26. jun. AJ, 371-55, Pismo K. Fotića Ivanu Butkoviću, predsedniku Hrvatske bratske zajednice, 17. jun 1942.

³⁷ AJ, 371-55, Pismo konzula Koste Unkovića Hrvatskoj bratskoj zajednici, 25. jun 1942.

čenje ovog propusta posmatrajući ga kroz vizuru Fotićevog političkog i nacionalnog opredeljenja i svrstavanja uz srpski faktor u Americi.³⁸ Pozivi slovenačkim organizacijama upućeni su na vreme, ali se Fotić i tu suočio sa razočaravajućim odgovorom. Jedna od najvećih slovenačkih potpornih organizacija, Slovenska narodna potporna jednota (SNPJ), odbila je Fotićev poziv argumentujući to republikanskim opredeljenjem same organizacije kao i većine slovenačkih iseljenika.³⁹

Uprkos nameri da prvi susret kralja i iseljenika bude slika jugoslovenske uzajamnosti, čitava svečanost poprimila je nešto drugačije obrise. Hrvatskih predstavnika nije bilo, slovenačke organizacije predstavljala su dva izaslanika druge po veličini slovenačke organizacije, Kranjsko slovenske katoličke jednote, dok je srpsko iseljeničtvo bilo zastupljeno preko brojnih predstavnika različitih organizacija. Kralj je primio Dionisija, episkopa srpske eparhije u Americi. Događaju su prisustvovali i drugi srpski sveštenici iz Amerike. Na prijemu je bila i mnogobrojna delegacija Srpskog narodnog saveza, najveće srpske potporne organizacije, koja je kralju ovom prilikom uručila ukoričeni primerak *Amerikanskog Srbobrana* i zlatno pero.⁴⁰ Očekivano, najveći list srpskih iseljenika posvetio je veliku pažnju ovom događaju. Preneti su pozitivni utisci o ličnosti kralja Petra II, kao i njegove reči: „To je vrlo lepo. Ja čitam *Srbobran*“ prilikom primanja ukoričenih brojeva *Srbobrana*.⁴¹

Kraljeva pohvala se odnosila na list koji je, od objavljivanja Memoranduma SPC novembra 1941, pored pisanja o stradanju srpskog naroda u prvom redu isticao odgovornost hrvatskog faktora za događaje u okupiranoj domovini. Zamerke pa i otvorena kritika na račun pisanja *Srbobrana* bile su konstanta u javnim nastupima hrvatskih političara na čelu sa banom Šubašićem, pojedinih članova vladine misije posebno Save N. Kosanovića, ali i pojedinih jugoslovenskih političara u Londonu. U pismu Slobodanu Jovanoviću dva meseca posle

³⁸ Opisujući susret u Vašingtonu Šubašić je konstatovao „to se je i ova zгода upotrebljavala u duhu *Srbobranove* kampanje protiv Hrvata“. *Jugoslovenske vlade u izbeglištvu 1941–1943*, dok. 186, pismo Ivana Šubašića – Slobodanu Jovanoviću, predsedniku vlade, 7. avgust 1942, 336–338; D. Šepić, *n. d.*, 70.

³⁹ AJ, 103-15, Telegram, Izveštaj o pisanju slovenačke štampe, jul 1942. Prema Ivanu Moleku, predsednik SNPJ Vincent Cankar smatrao je potrebnim da neko prisustvuje ovom susretu, ali je Izvršni komitet SNPJ to odbio. Molek navodi reči Franka Zaitza koji je napisao u *Proletarecu* da će za američke Slovence biti sramota ukoliko bilo ko prisustvuje susretu sa kraljem (Ivan Molek, *Slovene Immigrant History: 1900–1950. Autobiographical sketches* (Dover: Delawere, 1979), 265–266). Kako F. Snaj beleži, on je predložio da se poziv uputi članovima Slovenskog narodnog odbora, ali je Fotić to odbio istakavši da se poziv upućuje najvećim potpornim organizacijama (AJ, 103-15, Obisk kralja v U.S.A., izveštaj F. Snoja, bez datuma). O raspoloženju slovenačkog iseljeničtva povodom posete kralja Petra II videti i: Matjaž Klemenčič, *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji. Naseljavanje, zemljepisna razprostranjenost in odnos ameriških Slovencev do stare domovine od sredine 19. stoletja do konca druge svetovne vojne* (Maribor: Obzorja, 1987), 190, 194–195.

⁴⁰ Na prijem su došli svi članovi nadzornog i upravnog odbora saveza. AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Nj. V. Kralj primio je izaslanstva naših iseljenika, 29. jun 1942.

⁴¹ O ličnosti kralja *Srbobran* je pisao: „Mladi Kralj Petar je vanredno prijatna ličnost. On vas svojim prvim susretom osvaja. Njegova nežnost neodoljivo utiče na vas, i vi odmah osećate koliko vam je blizak i mio... Svaki Njegov pokret i svaka reč odaju iskrenost i demokratizam. Mladi Kralj Petar je veliki demokrata“. AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Boravak Nj. V. Kralja u Americi, 4. jul 1942.

susreta u Vašingtonu, ban Šubašić je konstatovao da je *Amerikanski Srbobran* „proračunato donio Kraljevu sankciju kao puno pokriće svoga rada“.⁴² Kritika je došla i iz Londona. Jovan Banjanin je zamerio da ovaj list u pozdravnom govoru kralju nije pisao o jugoslovenskom već o „srpskom kralju koji je došao u novu Srbiju među slobodne Srbe u S.A.D.“. Banjanin je zaključio: „Širenje ovakve kampanje opasno je za državu...“.⁴³ U atmosferi pogoršanih odnosa unutar jugoslovenske političke emigracije, zatim i netrpeljivosti i neprijateljstva između srpskih i hrvatskih iseljenika u Americi, ovakva slika prvog susreta kralja i iseljenika bila je daleko od onoga što se isticalo kao prioritet kraljeve posete u kontekstu odnosa sa jugoslovenskim iseljeničtvom. Takođe, biće to još jedan argument pojedinih jugoslovenskih političara u prilog insistiranja na Fotićevom nacionalizmu i pogubnoj politici jugoslovenskog poslanika u Americi.⁴⁴

Bliskost između srpskih iseljenika i jugoslovenskog kralja bila je vidljiva čak i kada su motivi susreta nosili lični pečat i postajali izraz intimnih osećanja i uverenja. Susreti u Vašingtonu bili su deo zvaničnih aktivnosti jugoslovenskog monarha. Poseta Ravanici, srpskoj crkvi u Detroitu 1. jula, bila je lična želja kralja Petra II.⁴⁵ Organizovan je svečani doček uz slavoluk od cveća, izvođenje pesme „Na mnogaja ljeta“ i državne himne, dok je pojava kralja izazvala „toliko uzbudnje i toliku radost da su mnogi plakali“.⁴⁶ Bio je to prvi put da je kralj nakon napuštanja zemlje prisustvovao bogoslužju u srpskoj pravoslavnoj crkvi.⁴⁷ Nesumnjiva je bila bliskost koju je srpski deo iseljeničtva osećao prema Petru II. *Ujedinjeno srpstvo* dolazak kralja u Ameriku ispratilo je rečima da je „srpskog iseljenika ogrejalo sunce radosti i ponovo osvežilo svaku srpsku dušu i zagrejalno svako pravo srpsko srce...“.⁴⁸ Sa Vidovdanskog kongresa u organizaciji Srpske narodne odbrane poslat je telegram kralju sa porukom „mi smo ponosni i srećni što vas u času teškog nacionalnog iskušenja možemo pozdraviti u našoj adoptiranoj domovini...“.⁴⁹

⁴² *Jugoslovenske vlade*, dok. 186, Pismo Ivana Šubašića Slobodanu Jovanoviću, predsedniku vlade, 7. avgust 1942, 337.

⁴³ *Zapisnici*, Diskusija J. Banjanina na sednici Ministarskog saveta 30. jun 1942, 108. Milan Grol je zabeležio da je *Amerikanski Srbobran* iz kraljevog govora izbrisao „čitave stavove“, a reč „Jugoslavija“ su zamenili rečju „zemlja“. Milan Grol, *Londonski dnevnik 1941–1945* (Beograd: Filip Višnjić, 1990), 155.

⁴⁴ U diskusiji o poslaniku Fotiću i pitanju podizanja jugoslovenskog predstavništva u rang ambasade, Jovan Banjanin naglašava da je upravo Fotićeva odgovornost što je kralju uručen *Amerikanski Srbobran* kao i objavljivanje slike kralja koju *Srbobran* „donosi kao nedopuštenu reklamu s Kraljevim imenom za svoju politiku, upravo za kampanju Fotić-Dučić“. Odgovornost Fotića, prema Banjaninu, bila je neupitna pošto „Fotić je bio glavni, upravo jedini zvanični aranžer kraljeva dočeka među našim iseljenicima. On se je brinuo, da ispred svih iseljenika bude upravo demonstrativno istaknuta i odlikovana delegacija „Srbobrana““. *Zapisnici*, Diskusija J. Banjanina na sednici Ministarskog saveta 6. avgusta 1942, 127.

⁴⁵ AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Poseta srpskoj pravoslavnoj crkvi, 2. jul 1942.

⁴⁶ Kako se navodi u ovom izveštaju: „Nj. V. Kralj bio je toliko dimut da je za celo vreme imao oči pune suza“. AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Boravak Nj. V. Kralja u Americi, 4. jul 1942.

⁴⁷ AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Poseta srpskoj pravoslavnoj crkvi, 2. jul 1942.

⁴⁸ AJ, 103-117, Naša iseljenička štampa o poseti kralja, 28. jun 1942.

⁴⁹ I dalje: „Mi gledamo u vama simbol slavom ovenčane dinastije Karađorđevića koja je uvek čuvala čast naroda i borbu vodila za krst časni i slobodu zlatnu“. Telegram je u ime SNO poslao predsednik ove organizacije Mihailo M. Dučić. AJ, 371-55-607, Telegram SNO upućen kralju Petru II, jul 1942.

Vrlo brzo stigao je odgovor struje okupljene oko Jugoslovenskog informacionog centra (JIC).⁵⁰ Nakon Vašingtona, jugoslovenski političari okupljeni oko Centra na čelu sa banom Šubašićem želeli su da pošalju drugačiju poruku. Organizovanjem još jednog susreta sa predstavnicima iseljeničkih organizacija ovoga puta inicijativom JIC-a trebalo je pokazati da vašingtonski susret nije bio verna slika stvarnog raspoloženja među iseljenicima.⁵¹ S druge strane na ovaj način iseljeničkoj ali i američkoj javnosti moglo se pokazati da u Americi postoji još jedan politički centar sem onog koji je predstavljalo poslanstvo. Ako bi se poslužili Šubašićevom argumentacijom izrečenom u kontekstu slikanja kralja Petra II sa primerkom *Amerikanskog Srbobrana*, onda se može reći da je ovoga puta pristankom na susret sa iseljenicima u organizaciji JIC-a jugoslovenski kralj dao „sankciju“ ovom političkom subjektu u SAD. Posle Vašingtona kralj je sa pratnjom, u kojoj se nalazio i poslanik Fotić, 3. jula došao u Njujork.⁵² Doček je bio reprezentativan. Kralja Petra II je primio gradonačelnik Njujorka Fjorelo la Gvardia (Fiorelo la Guardia),⁵³ dok su se u odboru za doček iz redova jugoslovenskog elementa u Njujorku nalazili ban Ivan Šubašić, Miloš Trifunović, Bogoljub Jevtić, Sava Kosanović, Franc Snoj, Boža Marković i drugi.⁵⁴ Na prijemu u organizaciji Jugoslovenskog informacionog centra bili su zastupljeni predstavnici sva tri naroda.⁵⁵ Hrvatsko iseljeničtvo su predstavljali predsednik Hrvatske bratske zajednice Ivan Butković, lični sekretar bana Šubašića Dinko Tomašić, predstavnici tzv. naprednog pokreta, u stvari hrvatski komunisti iz redova hrvatskog iseljeničtva.⁵⁶ Tom prilikom hrvatski predstavnici predali su kralju memorandum o spremnosti na saradnju sa Srbima i Slovencima. Prisustvo kralja trebalo je da doprinese „jedinstvu i ljubavi“ među tri naro-

⁵⁰ Jugoslovenska vlada u emigraciji osnovala je ovo telo novembra 1941. Rad JIC-a obuhvatao je propagandu među iseljenicima i u američkoj javnosti. U Centru su bili angažovani F. Snoj, Sava Kosanović i drugi. O Jugoslovenskom informacionom centru videti: M. Klemenčić, *n. d.*, 205–208; Mr V. Đikanović, „Iseljenici u Severnoj Americi“, 446–455; Тамара Ивановић, „Рад Краљевског информационог центра у Њујорку“ (мастер рад, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, 2019).

⁵¹ Kako se u izveštaju o poseti kralja Americi navodi, zbog ponašanja Fotića na prijemu u Vašingtonu jugoslovenska misija je odlučila da organizuje prijem za kralja u Njujorku. AJ, 103-15, Obisk Kralja v U.S.A., Prepis pisma F. Snoja za M. Kreka, bez datuma.

⁵² U pratnji su se nalazili ministar dvora Radoje Knežević, pomoćnik ministra inostranih poslova Ilija Jukić i major Svetislav Vohoska. AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Boravak Nj. V. Kralja u Americi, Nj. V. Kralj Petar II u New Yorku, 4. jul 1942.

⁵³ AJ, 83-18, Mayor Greets Peter in King's Native Tongue, The Herall Tribune, 9. jul 1942.

⁵⁴ Članovi Jugoslovenskog informacionog centra, generalnog konzulata, organizacije Američki prijatelji Jugoslavije i drugi prisustvovali su dočeku kralja. AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Boravak Nj. V. Kralja u Americi, Nj. V. Kralj Petar II u New Yorku, 4. jul 1942.

⁵⁵ Бранко Чубриловић, *Записи из туђине* (Сарајево: издање аутора, 1946), 120. Miloš Trifunović navodi da je prisustvovalo 200–300 iseljenika i zaključuje: „Cela ova narodna svečanost prošla je u najlepšem raspoloženju“. M. Трифуновић, *n. d.*, 147.

⁵⁶ Stjepan Lojen navodi da su predstavnici tzv. naprednog pokreta prihvatili poziv Šubašića da bi „demonstrirali bratstvo i jedinstvo hrvatskog, srpskog, slovenskog i ostalih naroda Jugoslavije, i svoju spremnost da lojalno surađujemo sa svim onima koji žele pobjedu antiosovinske koalicije, te koji žele da pruže moralnu i materijalnu podršku narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji“. Stjepan Lojen, *Uspomene jednog iseljenika* (Zagreb: Znanje, 1963), 227–228.

da u Americi.⁵⁷ Slovenačke iseljenike je predvodio dr Džejms Mali (James Mally) ispred Slovenačkog narodnog odbora, dok su srpske iseljenike zastupali urednik *Slobodne reči* Mirko Marković i sveštenik Vojislav Gaćinović.⁵⁸

U Njujorku su bili prisutni hrvatski iseljenici različitih ideoloških struja. S druge strane, srpsko iseljeničtvo predstavljali su pojedinci koji su imali gotovo neznatan uticaj na većinu srpskih iseljenika. Deo slovenačkog republikanski opredeljenog iseljeničtva i ovoga puta izbegao je susret sa jugoslovenskim kraljem.⁵⁹ Stoga, uprkos možda objektivnog utiska F. Snoja da je to bila „lepa manifestacija Srbov, Hrvatov in Slovencev“, svakako je sporna bila konstatacija o reprezentativnosti ovog sastanka podatkom o prisustvu nekoliko stotina iseljenika sva tri naroda „ki so predstavljali ogromno večino našega življa v Americi“.⁶⁰

Skupovi u Vašingtonu i Njujorku poslali su vrlo jasnu poruku u pogledu raspoloženja iseljeničtva i političkih autoriteta koji su ostvarivali uticaj među različitim zajednicama Amerikanaca jugoslovenskog porekla. Nesumnjiv je bio visok stepen saradnje poslanika Fotića i srpskih iseljenika, može se reći i uticaj koji je jugoslovenski poslanik imao na srpsko iseljeničtvo. Bilo je, međutim, jasno da, iako na položaju diplomate koji je zastupao interese jugoslovenske države u Americi, on nije imao gotovo nikakvo uporište među iseljenicima ostalih naroda sa jugoslovenskog prostora. Bila je neophodna intervencija slovenačkih političara da bi slovenačka iseljenička štampa u Americi nastavila da prati kraljevu posetu nakon privremenog prekida uslovljenog vestima o marginalizovanju slovenačkih predstavnika na manifestacijama u čast jugoslovenskog kralja.⁶¹ S druge strane, kako navodi D. Šepić, bilo je potrebno izvesno ubeđivanje i intervencija bana Šubašića da bi se obezbedilo prisustvo najveće hrvatske iseljeničke organizacije na prijemu u Njujorku.⁶² Dva meseca kasnije, braneći se od napada i kritike iz redova Hrvatske bratske zajednice zbog posete kralju u Njujorku, predsednik Zajednice Ivan Butković otkrio je pravu prirodu raspolo-

⁵⁷ Ovom prilikom ukazalo se na otpor u zemlji koji jednako vode Draža Mihailović i Vlatko Maček. *Unconquerable*.

⁵⁸ Mirko Marković je tom prilikom uručio ček u iznosu od 1.000 dolara kao pomoć pokretu D. Mihailovića. (Б. Чубриловић, *н. д.*, 121). Gaćinović je u ime iseljenih Srba pozdravio kralja „kao simbol neuništivog jedinstva Jugoslavije“ (*Unconquerable*). Kralju su se na prijemu pozdravnom adresom obratili dr Mally ispred Slovenaca, Ivan Butković u ime Hrvata i prota Gaćinović u ime Srba (AJ, 103-15, Telegram, Izveštaj o pisanju slovenačke štampe, jul 1942).

⁵⁹ Ivan Molek navodi da su on i Etbin Kristan istupili iz Slovenačkog komiteta pošto su se protivili izjavi lojalnosti kralju. I. Molek, *n. d.*, 266.

⁶⁰ Susretu nije prisustvovao ni Luj Adamič, američki pisac slovenačkog porekla i jedna od najistaknutijih ličnosti jugoslovenskog iseljeničtva u Americi (AJ, 103-15, Obisk Kralja v U.S.A., Prepis pisma F. Snoja za M. Kreka, bez datuma). Branko Čubrilović beleži da je u Njujorku kralja „dočekala sva napredna i istinski rodoljubiva američka Jugoslavija...“ (Б. Чубриловић, *н. д.*, 120-121).

⁶¹ AJ, 103-15, Telegram, Izveštaj o pisanju slovenačke štampe, jul 1942.

⁶² D. Šepić navodi zapis iz dnevnika supruge bana Šubašića Vlaste, prema kome je bilo potrebno izvesno ubeđivanje vrha Zajednice da prisustvuje ovom susretu (D. Šepić, *n. d.*, 69-70). Ostaje otvoreno pitanje koliko je takvo raspoloženje bilo posledica stava prema monarhu, a koliko reakcija na dotadašnje iskustvo susreta kralja i srpskih iseljenika. Treba, naime, podsetiti na prigovore Hrvata zbog kasnog poziva u Vašington, kao i na pozdravne telegrame koje su slale i pojedine sekcije HBZ-a.

ženja i razlog izražavanja dobrodošlice jugoslovenskom kralju. U odgovoru na kritike Butković je, prema izveštaju K. Fotića, ustvrdio: „Predsednik Ruzvelt je pozvao ovamo Kralja Jugoslavije kao savezničke države Amerike. On je tu bio i na poziv bana i članova jugoslovenske vlade i mi smo pošli onamo. To je bilo prema onoj narodnoj da „Zlo je poći zlo je i ne poći“.⁶³ Štaviše, predstavnici različitih hrvatskih iseljeničkih organizacija okupili su se upravo oko hrvatskog bana u pravcu daljeg organizovanja i aktivnosti na tlu Amerike. Ovu političku podvojenost kraljeva poseta učinila je iznova vidljivom uprkos činjenici da su se i u Vašingtonu i u Njujorku mogle čuti reči podrške jugoslovenskoj državi, zajedništvu i jedinstvu. Može se reći da su javne izjave izrečene na ovim susretima predstavljale poželjnu političku artikulaciju u kontekstu ukupne atmosfere koja je pratila kraljev boravak u Americi dok je zastupljenost nacionalnih, političkih i ideoloških struja u Vašingtonu odnosno Njujorku, suštinski oslikavala istinsko stanje podeljenosti unutar jugoslovenske iseljeničke zajednice i ukupnog jugoslovenskog elementa na ovom prostoru.

Prilikom posete Kanadi nije bilo susreta sa iseljenicima u istom obimu kao u SAD. Malobrojnost iseljeničke zajednice kao i kratko vreme boravka jugoslovenske delegacije u ovoj zemlji usloveli su da se glavni susret održi na montrealskoj železničkoj stanici. Radilo se o organizovanom dočeku koji je slao jasnu poruku jugoslovenskog jedinstva i zajedništva.⁶⁴ U Montrealu, kralja su dočekali predstavnici Jugoslovensko-kanadskog udruženja, Hrvatske seljačke stranke, Srpskog narodnog saveza, Hrvatske bratske zajednice i Slovenske jednote. Celokupan susret je imao obeležje male svečanosti sa patriotskim nabojem.⁶⁵ Uprkos predlozima učinjenim od strane samih iseljenika, do posete nekim drugim mestima i susreta sa iseljenicima nije došlo.⁶⁶ Ipak, u Otavi kralja su pozdravili Pero Bulat u ime Jugoslovensko-kanadskog udruženja kao i Boža Marković, urednik *Glasa Kanade*.⁶⁷ I pri povratku u SAD kralj je pozdravljen od strane montrealških Jugoslovena.⁶⁸ Ni poseta Kanadi nije mogla da prođe bez napetosti, istina ne tako izraženih. One nisu bile vezane za susrete sa iselje-

⁶³ AJ, 103-62, Otvoreni telegram iz Vašingtona, 3. oktobar 1942.

⁶⁴ Predlozi o predstavnicima iseljeničke kolonije u Kanadi koji će dočekati kralja učinjeni su znatno ranije. Sveštenik Bernard Ambrožič je uputio spisak istaknutih Slovenaca iz Kanade jugoslovenskom poslaniku u Otavi Izidoru Cankaru (AJ, 439-3, Pismo Rev. B. Ambrožića za poslanika Izidora Cankara, 25. jun 1942). Ban Šubašić predložio je uglavnom članove lokalnih organizacija Hrvatske seljačke stranke (AJ, 439-3, Predlog g. bana Šubašića glede lica koja se imaju pozvati u audijenciju Kralja, bez datuma).

⁶⁵ Kako se u izveštaju navodi članovi jugoslovenske kolonije su pevali himnu, četničke i rodoljubive pesme, noseći jugoslovenske i kanadske zastave. Prisutni su „sa suzama u očima dugo klicali Kralju Jugoslavije obasipajući ga cvećem“. AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Kraljeva poseta Kanadi, 11. jul 1942; AJ, 103-62, Loyal Citizens Pay Homage to Youthful King Peter II, Montreal Daily Star, 10. jul 1942; AJ, 83-18, „Službeni posjet Kralja Petra Kanadi“, *Hrvatski glas*, jul 1942.

⁶⁶ AJ, 439-3, Boža Marković za I. Cankara, jugoslovenskog poslanika u Otavi, 6. jul 1942.

⁶⁷ „Pozdrav Njegovom Veličanstvu Kralju“, *Glas Kanade*, Toronto, 16. 7. 1942.

⁶⁸ Kako je izvestio generalni konzul u Montrealu V. M. Vukmirović: „Oduševljenje je bilo spontano i kod našeg naroda, bez razlike Srba, Hrvata i Slovenaca, i kod ovd. Engleza i Francuza“. AJ, 103-62, Pov. 202/42, Predmet: Prolaz Nj. V. Kralja kroz Montreal, 14. jul 1942.

nicima već su se odnosile na pitanje zastupljenosti jugoslovenskih političara u kraljevoj pratnji.⁶⁹ Šubašić je izneo niz zamerki u pogledu svog položaja u jugoslovenskoj delegaciji.⁷⁰ Slične zamerke izneo je F. Snoj uz podršku Mihe Kreka u Londonu.⁷¹ Krek je intervenisao i po pitanju dostavljanja informacija o pisanju slovenačke štampe u Americi o kraljevoj poseti.⁷² I u konačnom osvrtu na boravak kralja i zastupljenost Slovenaca, preovladalo je nezadovoljstvo slovenačkih političara.⁷³ S druge strane Fotić je negirao ove tvrdnje naglašavajući adekvatnu zastupljenost Šubašića i Snoja tokom posete kralja Americi.⁷⁴

Žalbe takvog karaktera kao i primedbe koje su se odnosile na prisustvo pojedinih ličnosti ali i celih narodnih zajednica poprimale su obrise ličnih obračuna i netrpeljivosti koja je vladala između političara iz vladine misije i poslanika Fotića. Čini se ipak da je insistiranje na prisustvu aktivnostima kralja u Americi i zastupljenosti svih narodnih grupa bilo u velikoj meri inspirisano potrebom da se iskoristi boravak kralja, predstavnika države koja je u američkom javnom mnjenju imala veliki ugled, i posledično tome, otvorenost i dostupnost svih nivoa vlasti za jugoslovensku stvar, ali i mogućnosti promovisanja ili isticanja i onih separatnih interesa ideološki, politički i nacionalno obojenih. Iseljenci u ovim danima

⁶⁹ Pored ministra inostranih poslova M. Ninčića, ministra Dvora R. Kneževića, bana I. Šubašića, F. Snoja, S. Kosanovića u pratnji su se nalazili I. Jukić, g. Miličević, ađutant majora Vohoska, šef kabineta Gavrilović, ministar B. Jevtić, M. Trifunović, B. Marković, B. Čubrilović. AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Odlazak kralja u Kanadu, 11. jul 1942.

⁷⁰ Slobodan Jovanović je već u prvoj nedelji boravka kralja u Americi upozorio K. Fotića: „Šubašić žali se Krnjeviću da je krivicom Fotića zapostavljen“ i zatražio je da se o tome povede računa (AJ, 371-6, Pov. br. 1001, Šifrovani telegram, S. Jovanović za Poslanstvo u Vašingtonu, 2. jul 1942). Jedna od Šubašićevih zamerki bila je i da je kralj primio Jovana Dučića „u podulju audijenciju“ (*Jugoslovenske vlade*, dok. 186, Pismo Ivana Šubašića Slobodanu Jovanoviću, 7. avgust 1942, 336-338; D. Šepić, *n. d.*, 70-71; K. Nikolić, *n. d.*, 120).

⁷¹ Krek je neposredno po dolasku jugoslovenske delegacije u Ameriku istakao problem nezastupljenosti Slovenaca u kraljevoj pratnji kao i u glavnom programu, što je navelo predsednika Ministarskog saveta S. Jovanovića da interveniše kod poslanstva u Vašingtonu (AJ, 103-15, M. Krek za S. Jovanovića, 13. avgust 1942; AJ, 371-6, Telegram iz Londona, Pov. br. 3368, Jovanović lično za Ministra Dvora, 23. jun 1942; AJ, 103-15, Pov. br. 938/II/42, Ministarstvu inostranih poslova – šef kabineta predsednika Ministarskog saveta, 23. jun 1942). U odgovoru, jugoslovenski poslanik navodi učešće Snoja i Slovenaca na prijemu u Vašingtonu 26. juna, uz napomenu: „Učiniće se sve što je moguće da tamo gde ne mogu biti prisutni svi budu stalno uzimani Ban i Snoj“ (AJ, 371-6, Pov. br. 559, Ministarstvu inostranih poslova, London – za Predsednika vlade od K. Fotića, 27. jun 1942).

⁷² U kratkom pismu S. Jovanoviću Krek navodi: „Ne razumem kako da u izveštajima nema ništa o tome šta piše slovenska štampa u Americi o putu i posetama Nj. V. Kralja“ (AJ, 103-15, Miha Krek za Slobodana Jovanovića, 7. jul 1942). Posle intervencije Slobodana Jovanovića ove informacije su dostavljene od strane jugoslovenskog poslanstva u Vašingtonu (AJ, 103-15, Pov. br. 1043/II/42, 8. jul 1942; AJ, 103-15, Telegram Fotića o pisanju slovenačke štampe o kraljevoj poseti, jul 1942).

⁷³ AJ, 103-15, Obisk Kralja v U.S.A., Prepis pisma F. Snoja za M. Kreka, bez datuma. Miha Krek je mesec dana nakon povratka kralja iz Amerike pisao Slobodanu Jovanoviću: „Dobio sam od svoje žene pismo, u kojem mi javlja da ni ona uopšte nije bila zvana, čak ni na one recepcije na koje su bili zvani svi Jugosloveni i Jugoslovenke koji su emigrirali“ (AJ, 103-15, M. Krek za S. Jovanovića, 13. avgust 1942; D. Šepić, *n. d.*, 71).

⁷⁴ AJ, 103-62, Pov. br. 563, Šifrovani telegram, K. Fotić lično za predsednika Ministarskog saveta, Vašington, 29. jun 1942.

postaju nosioci takvih težnji, ali i svojevrsno sredstvo jugoslovenskih političkih struktura u Americi u pravcu promocije ovih interesa.

Uprkos nezadovoljstvu kod dela jugoslovenskog iseljništva, kraljeva poseta je ispraćena na stranicama najvećeg dela iseljeničke štampe bez značajnijih kritičkih ili negativnih osvrti i komentara.⁷⁵ S druge strane, bila je to i prilika za slanje određenih političkih poruka. *Ameriška domovina* je pisala: „Ono što je glavno u našim državnim idealima jeste da u državi vladaju narod i narodni predstavnici. Mi smo ubeđeni da će posle ovoga rata Jugoslavijom upravljati vlada koju će sam narod izabrati“.⁷⁶ Sasvim konkretnu poruku jugoslovenskom vladaru uputila je grupa slovenačkih sveštenika. U memorandumu namenjenom kralju tokom njegove posete Njujorku izražena je nada u obnovu „nove Jugoslavije, federalne Jugoslavije, boljeg i sigurnijeg doma za Srbe, Hrvate i Slovence“.⁷⁷ U novoj federalnoj Jugoslaviji, Slovenija je trebalo da bude jedno političko i kulturno telo koje bi uključilo i one Slovence koji su posle Prvog svetskog rata ostali u granicama Austrije i Italije. Tom prilikom je zamereno da ideje Velike Srbije i Velike Hrvatske ometaju jugoslovensko jedinstvo.⁷⁸ *Narodni glasnik*, glasilo hrvatskih komunista u Americi, pozdravio je napor kralja „da još više zbliži i ujedini američke Hrvate, Srbe i Slovence“ i zaključio: „Kada zajednički skršimo neprijatelja, onda ćemo vrlo lako, na demokratski način i na principima Atlantske Povelje, rešiti sva ostala pitanja“.⁷⁹ Glasilo HSS-a u Kanadi, *Hrvatski glas*, izrazilo je nadu da boravak Petra II u Americi, „srcu klasične demokracije“, uliva nadu da će se budućnost Jugoslavije „temeljiti na slobodi i pravu čoveka, na načelima demokracije i pravde, na slobodoumnim ustanovama kao bazi celog budućeg političkog sistema države Južnih Slovena...“.⁸⁰ Čak i ovako suptilno iznošenje stavova ukazivalo je na one prostore nezadovoljstva i odnosa prema državi koji svakako nisu bili jednoobrazni unutar iseljništva poreklom sa jugoslovenskog prostora.

U atmosferi pojačanih napetosti, jakih reči i tumačenja, gotovo neprimetno prošao je susret kralja sa predstavnicima druge generacije iseljenika koji se odigrao u Vašingtonu 27. juna 1942.⁸¹ Takođe, lišeni napetosti i potrebe pravlje-

⁷⁵ To nije značilo da se nisu čuli i drugačiji glasovi. Tako se izdvajalo pisanje slovenačkog lista *Proletarec*, glasila Jugoslovenske socijalističke stranke u Americi. Pored zamerki zbog pozdrava kralju učinjenog od strane slovenačkog predstavnika Malija u Njujorku, otvoreno je istaknut stav o Sloveniji u Jugoslaviji ali Jugoslaviji kao republici (AJ, 103-15, Telegram, Izveštaj o pisanju slovenačke štampe, jul 1942). O pisanju američke i iseljeničke štampe tokom boravka jugoslovenskog kralja u Americi izveštaje je slao Jugoslovenski informacioni centar, dok je poslanstvo u Vašingtonu upućivalo redovne izveštaje o toku posete (AJ, 103-62, Šifrovani telegram, Pov. br. 537, K. Fotić za predsednika Ministarskog saveta, Vašington 24. jun 1942).

⁷⁶ AJ, 103-117, Naša iseljenička štampa o poseti kralja, 28. jun 1942.

⁷⁷ Memorandum su potpisali sveštenici Pius Petrič, Bernard Ambrozič, Kazimir Zakrajšek, Anton Šifer, Džon Trinko. *Unconquerable*.

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji. Boravak Nj. V. Kralja u Americi. Pisanje naše iseljeničke štampe, 4. jul 1942.

⁸⁰ Isto.

⁸¹ AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Nove audijencije kod Nj. V. Kralja, 29. jun 1942. Tom prilikom kralja je pozdravio i Mihailo Rajačić, član prve grupe studenata pitomaca SNS-a koji su studirali na jugoslovenskim univerzitetima 30-ih godina (*Unconquerable*).

nja nacionalne ravnoteže bili su susreti jugoslovenskog kralja sa radnicima jugoslovenskog porekla koji su bili angažovani u američkim fabrikama. Ovo je bila još jedna potvrda savezništva američkog i jugoslovenskog naroda koja se realizovala aktivnim učešćem iseljenika u ratnim naporima Sjedinjenih Država. Takođe, odaslana je slika emotivne vezanosti jugoslovenskih iseljenika za državu porekla. Tako je radnik Džim Kolo rekao: „Ja radim za Dražu“, a na pitanje kralja Petra zašto je tako vesela, Jelisaveta, radnica u fabrici, odgovorila je „danas mi je rođendan, a danas sam i prvi put ugledala svoga Kralja“. Vilijam Mikael, poreklom iz Bitolja, naglasio je: „Radimo da pomognemo Jugoslaviju“.⁸² S druge strane publicitet i u američkoj štampi dobio je susret kralja Petra II i Nikole Tesle u hotelu Njujorker.⁸³ Počast drugom srpskom naučniku, Mihajlu Pupinu kralj je odao posetom Pupinovoј laboratoriji na univerzitetu Kolumbija.⁸⁴

Rezultati posete

Kralj Petar II je napustio Severnu Ameriku 29. jula 1942. godine. Jugoslovenska strana zaključila je da se poseta Sjedinjenim Državama završila „veoma povoljnim rezultatima po našu nacionalnu stvar koju je sva američka javnost sada prihvatila sa još više razumevanja i topline“.⁸⁵ Postignuti sporazumi svedočili su o uspehu posete Americi. Naime, osim srdačnog dočeka, učinjeni su i konkretni koraci u pravcu pružanja američke podrške jugoslovenskim ratnim naporima.⁸⁶ Za Božu Markovića doprinos samog kralja uspehu posete bio je nesumnjiv, odnosno: „Držanje Kraljevo doprinelo je vrlo mnogo uspehu Njegove posete“.⁸⁷ Drugi cilj posete vezan za odnose među iseljenicima takođe je prema oceni pojedinaca realizovan uspešno.⁸⁸

⁸² AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Kraljeva poseta Fordovoj fabrici, 4. jul 1942.

⁸³ Prilikom susreta Tesla je rekao: „Znam da Jugoslavija ne može nestati“, dok mu je kralj poručio: „Čast mi je da vidim velikog čoveka koji je znatno doprineo nacionalnoj časti Jugoslavije i slavi našeg naroda“. AJ, 83-18, A King Sobs, Reminiscently, New York Post, 8. jul 1942.

⁸⁴ AJ, 83-18, Mayor Greets Peter in King's Native Tongue, The Herall Tribune, 9. jul 1942.

⁸⁵ AJ, 103-117, Zvanična saopštenja, Povratak Nj. V. Kralja u London, 1. avgust 1942. Milan Grol je zaključio: „Kralj je imao uspeh ličan“ (M. Grol, *n. d.*, 178).

⁸⁶ V. Đuretić, *n. d.*, 219; AJ, 103-117, Specijalni telegrafski izveštaji, Boravak Nj. V. Kralja u Americi, 25. jul 1942. Momčilo Ninčić i američki državni sekretar potpisali su sporazum o načelima u pogledu „uzajamnog međusobnog pomaganja u vođenju rata“. Dve strane obavezale su se „da će svoje materijalne i duhovne sile upotrebiti u cilju izvojevanja zajedničke pobeде Ujedinjenih naroda“. O rezultatima posete videti i: K. Nikolić, *n. d.*, 119–120.

⁸⁷ B. Marković ističe: „Bez razlike svakom s kim je došao u dodir ili koga je samo video, neobično se dopalo mladičko prirodno Kraljevo držanje, bez ikakve usiljenosti, bez poze sa neposrednim nastupanjem sa lepom skromnosti, a velikim interesovanjem za sve što postoji u Americi, a naročito za ogromne napore koje američki narod čini u ovom ratu“. Poseta je trebalo da ima i dugoročan značaj kao podsetnik na srdačne odnose dve zemlje i uspeh koji je mladi monarh postigao. Ruzvelt je kralju Petru II dao do znanja „da Jugoslavija može računati na svu pomoć njegovu i američkog naroda, kako sad u borbi protiv zajedničkog neprijatelja tako i posle rata u rekonstrukciji naše zemlje“, prenosi B. Marković. AJ, 103-116, Radio bilten, Govor dr. Bože Markovića, člana kr. vlade, održan na londonskom radiju, 2. avgusta 1942, avgust 1942.

⁸⁸ V. Đuretić navodi ocenu britanskog predstavnika Kembela koji je istakao pozitivan uticaj kraljeve posete na odnose među iseljenicima, ali i činjenicu da taj utisak nisu delili pojedini ministri jugoslovenske vlade. V. Đuretić, *n. d.*, 220.

Boža Marković je zaključio da je dolaskom kralja „nestalo svih nesporazuma, zaboravile se sve nesuglasice i svi i Srbi i Hrvati i Slovenci došli su kralju da mu uz iskrene osećaje odanosti i ljubavi kažu koliko im je stalo do sreće i napretka njihovog starog kraja...“.⁸⁹

Sam kralj je iz susreta sa iseljenicima nosio pozitivne utiske.⁹⁰ Ipak, javno iskazano jedinstvo postignuto prilikom dolaska jugoslovenskog monarha samo je privremeno prikrio duboke podele koje nisu mogle biti prevaziđene ovom posetom. Američka služba FNB (Federal Nationalities Branch) zaključila je da se ne može reći „da je poseta kralja doprinela ujedinjenju sukobljenih jugoslovenskih zajednica u Sjedinjenim Državama (that the King’s visit has helped to unite the dissident Yugoslav groups in the United States)“.⁹¹ I u izveštaju britanskog diplomate Ronalda Kembela (Ronald Ian Campbell) o kraljevoj poseti Americi, navodi se da se u pogledu smirivanja odnosa između Hrvata i Srba posetom postiglo „malo ili ništa“.⁹² Štaviše, upravo su pojedini momenti tokom posete postali novi argumenti u prilog nastavka sukoba i potvrde ispravnosti sopstvenih stavova i pozicija. Kako je Konstantin Fotić primetio, „razdor“ je bio takav da je konačno i američka administracija morala da reaguje.⁹³ Posredno, u slučaju hrvatskog faktora poseta je imala pozitivne posledice. Dragovan Šepić zaključuje: „Kraljev posjet dao je prilike da se više zbliže hrvatski iseljenici suprotnih gledišta na čemu je toliko radio Šubašić“.⁹⁴

Poseta kralja Petra II je samo potvrdila podele unutar iseljeničtva ali i među predstavnicima jugoslovenske države i vlade na tlu Severne Amerike. Okretanje iseljenika političarima koji su dolazili iz njihovog nacionalnog korpusa postala je realnost. I ovom prilikom se potvrdilo i postalo vidljivo postojanje dva politička centra, poslanstva u Vašingtonu i grupe političara pri Jugoslovenskom informacionom centru, oko kojih su se okupljali pojedinci i organizacije. Ubrzo su nove vesti iz okupirane Jugoslavije koje su kompromitovale pokret generala Mihailovića, kao i uspon novih antifašističkih snaga pod vođstvom komunista i Josipa Broza Tita uneli nove sadržaje u odnose unutar iseljeničke zajednice menjajući njihov odnos prema jugoslovenskom kralju, jugoslovenskoj državi i njenoj budućnosti.

⁸⁹ AJ, 103-116, Radio bilten, Govor dr. Bože Markovića, člana kr. vlade, održan na londonskom radiju, 2. avgusta 1942, avgust 1942.

⁹⁰ P. II Karadorđević, *op. cit.*, 113.

⁹¹ Citirano prema: L. Lees, *op. cit.*, 85.

⁹² Citirano prema: K. St. Pavlowitch, *op. cit.*, 465.

⁹³ Na inicijativu Elmera Dejvisa, 18. septembra 1942. održan je sastanak sa predstavnicima jugoslovenskog iseljeničtva u cilju stišavanja sukoba koji su se mogli negativno odraziti na američke ratne napore. L. Lees, *op. cit.*, 102–103; K. Фотић, *н. д.*, 101–102; AJ, 103-44, Str. pov. br. 94, Šifrovan telegram, Konstantin Fotić za Slobodana Jovanovića, 20. septembar 1942.

⁹⁴ Neposredno nakon odlaska Petra II iz SAD, u Pitsburgu je 27. jula održan Hrvatski dan na kome su govorili ban Šubašić i Ivan Butković. D. Šepić, *n. d.*, 72.

REFERENCE

- Brunbauer, Ulf. *Globalizing Southeastern Europe. Emigrants, America, and the State since the Late Nineteenth Century*. Lanham: Lexington Books, 2016.
- Čizmić, Ivan. *Povijest Hrvatske bratske zajednice 1894–1994*. Zagreb: Golden Market, 1994.
- Čubrilović, Branko. *Zapisi iz tuđine*. Sarajevo: izdanje autora, 1946.
- Đikanović, Vesna. „Jugoslovenska vojna misija u Kanadi (1942–1943) – iskustvo jednog neuspaha“. *Vojnoistorijski glasnik*, br. 1, (2018), 125–159.
- Đikanović, mr Vesna Š. „Iseljenici u Severnoj Americi i jugoslovenska država 1918–1945“. Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za istoriju, 2016.
- Đuretić, Veselin. *Vlada na bespuću. Internacionalizacija jugoslovenskih protivrječnosti 1941–1944*. Beograd: Narodna knjiga, 1983.
- Fotić, Konstantin. *Rat koji smo izgubili. Tragedija Jugoslavije i pogreška Zapada, memoari*. Beograd: Vajat, 1995.
- Grol, Milan. *Londonški dnevnik 1941–1945*. Beograd: Filip Višnjić, 1990.
- Ivanović, Tamara. „Rad Kraljevskog informacionog centra u Njujorku“. Master rad, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za istoriju, 2019.
- Jovanović, Slobodan. *Zapisi o problemima i ljudima: 1941–1944*. London: Udruženje srpskih pisaca i umetnika u inostranstvu, 1976.
- Klemenčić, Matjaž. *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji. Naseljavanje, zemljepisna razprostranjenost in odnos ameriških Slovencev do stare domovine od sredine 19. stoletja do konca druge svetovne vojne*. Maribor: Obzorja, 1987.
- Krizman, Bogdan, prir. *Jugoslovenske vlade u izbeglištvu 1941–1943*. Dokumenti. Beograd: Arhiv Jugoslavije, Zagreb: Globus, 1981.
- Lees, Lorraine M. *Yugoslav-Americans and National Security during World War II*. Chicago: University of Illinois Press, 2007.
- Lojen, Stjepan. *Uspomene jednog iseljenika*. Zagreb: Znanje, 1963.
- Molek, Ivan. *Slovene Immigrant History: 1900–1950. Autobiographical sketches*. Dover: Delawere, 1979.
- Nikolić, Kosta. *Saveznici, četnici i partizani u Drugom svetskom ratu*. Beograd: Catena Mundi, 2018.
- Pavlowitch, K. St. “The Foreign Office, King Peter and His Official Visit to Washington”. *East European Quarterly*, vol. XVI, no 4, (January 1982), 453–466.
- Peter II Karađorđević. *A King's Heritage: King Peter II of Yugoslavia*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1954.
- Pijevac, Komnen, i Dušan Jončić, prir. *Zapisnici sa sednica Ministarskog saveta Kraljevine Jugoslavije 1941–1945*. Beograd: Službeni list SCG, Arhiv Srbije i Crne Gore, 2004.
- Prpić, Jure. *Hrvati u Americi (njihova povijest i doprinos Americi i Hrvatskoj)*. Njujork: Hrvatska matica iseljenika, 2000.
- Šepić, Dragovan. *Vlada Ivana Šubašića*, Zagreb: Globus, 1983.

- Trifunović, Miloš. *Emigrantske uspomene*. Zemun: ZIPS, 1998.
- *Unconquerable: A review of the historic visit to the United States and Canada which was made during June and July, 1942, by His Majesty Peter II King of Yugoslavia*, printed in U.S.A., December 1942.

VESNA ĐIKANOVIĆ, PhD, Research Associate
Institut for Recent History of Serbia
Belgrade, Republic of Serbia
vesnad286@gmail.com

MEETING THE KING – VISIT OF KING PETAR II KARADORĐEVIĆ TO NORTH AMERICA AND THE YUGOSLAV ÉMIGRÉS

Summary

Even though the visit of King Petar II to North America in mid-1942 was primarily aimed at ensuring US support for the military and political interests of the Yugoslav state, his stay included a meeting with the Yugoslav expatriate community. The meeting between the king and the Yugoslav émigrés, among other things, was expected to silence divisions and conflicts within the Yugoslav expatriate community. On the other hand, the intention was to boost mutual cooperation in favor of the old homeland. Even though the émigré press largely welcomed the king, the reality of the hostilities that pervaded this community could not be suppressed. Instead of sending an image of unity and togetherness, the meetings between the king and the expatriates said something more about the actual situation, which bore the signs of national as well as ideological divisions. The experience of this visit confirmed the connection of the expatriates to their country of origin, as well as their primary political and public position in accordance with the policies of their new homelands. It also proved once again that despite publicly visible words of support, national divisions remain unparalleled, followed by a turn towards national representatives and political leaders.

KEYWORDS: King Petar II Karadžević, Yugoslav Emigration, United States of America, Canada, Yugoslav State